



บทที่ 1

บทนำ

สภาพทั่วไปและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 มาจนถึงปัจจุบัน รวมเป็นเวลา กว่า 58 ปีแล้ว โดยทั่วไปนั้นลักษณะเด่นๆ อันเป็นที่รู้จักกันดีในกระบวนการ เมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยก็คือ การเลือกตั้ง การรัฐประหาร การกบฏ การเดินขบวนประท้วงของกลุ่มต่างๆ ระบบพรรคการเมืองหลายพรรค และบทบาทสำคัญของฝ่าย "ข้าราชการไทย" ในระบบการเมือง เหตุนี้ชนชั้นนำจากระบอบราชการ และชนชั้นนำในด้านธุรกิจจึงมักมีบทบาทสำคัญและมีส่วนเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับกระบวนการ เมืองการปกครองเสมอมา ในขณะที่ประชาชนโดยทั่วไปมักมีส่วนร่วมในทางการเมืองไม่มากนัก นอกจากในบางช่องทางเท่านั้น เช่น การเลือกตั้ง เป็นต้น

โดยหลักการทั่วไปของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ระบบการเมืองจะให้ความสำคัญกับคนทุกกลุ่มในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง โดยการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้ก็เพราะว่าการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะมีผลกระทบสำคัญต่อการตัดสินใจของฝ่ายรัฐบาลและผู้บริหารประเทศในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายต่างๆ¹ ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จึงเป็นเรื่องน่าสนใจและมีความสำคัญต่อการ เมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ปัญหาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง นับว่าเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งของทุกประเทศ

กรณีของประเทศไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนก็เป็นประเด็นปัญหาสำคัญมาโดยตลอด กล่าวคือการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองมักมีอยู่อย่างจำกัด และขาดแบบแผนที่ดีพอที่จะทำให้สามารถเข้าใจได้ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น การเลือกตั้งในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวง เป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศ และเป็นศูนย์รวมของประชาชนจากทุกภูมิภาคของประเทศและ

¹ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 223-225.

คนจากต่างประเทศ จะมีจำนวนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งน้อย ตลอดการเลือกตั้งทั่วไปทั้ง 15 ครั้งที่ผ่านมา * ซึ่งตรงกันข้ามกับประชาชนในส่วนภูมิภาค จำนวนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้นเสมอในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ทั้งๆ ที่คนต่างจังหวัดส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีการศึกษาโดยเฉลี่ยต่ำกว่าคนในกรุงเทพมหานครมาก ประเด็นของความแตกต่างระหว่างประชาชนในเมืองหลวง และประชาชนในต่างจังหวัดกับการเลือกตั้งนี้ เป็นที่เข้าใจกันว่า ประชาชนในต่างจังหวัดไปเลือกตั้งโดยขาดความสำนึกทางการเมือง แต่ถูกระดม (mobilized) จากเจ้าหน้าที่ราชการ และการให้ผลประโยชน์แลกเปลี่ยนจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง เช่น การแจกสิ่งของ การซื้อเสียง เป็นต้น ส่วนประชาชนในกรุงเทพมหานครที่ไปลงคะแนนเสียงส่วนใหญ่ซึ่งมักเป็นคนมีฐานะปานกลางค่อนข้างต่ำ และคนฐานะยากจน ก็มักไปลงคะแนนเสียงให้กับกลุ่มหรือพรรคการเมืองที่ตอบสนองข้อเรียกร้องต้องการต่างๆ ของตนหรือของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ได้ เช่น การช่วยสร้างถนน ครอบ ขอย การให้ความสนับสนุนวัสดุ ครุภัณฑ์ ตลอดจนการจัดโครงการต่างๆ เข้าไปช่วยเหลือชุมชน เป็นต้น

ในชุมชนแออัดต่างๆ เกือบทุกชุมชนในกรุงเทพมหานคร จะเป็นแหล่งรวมของประชาชนจากจังหวัดต่างๆ ซึ่งเข้ามาหางานทำ เข้ามาศึกษาต่อ แม้จะมีการอพยพโยกย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชุมชนแออัดนานหลายปี และมีการชักชวนญาติมิตร และคนรู้จักให้เข้ามาแสวงโชค หางานทำ ประกอบกับมีการขยายตัวภาคอุตสาหกรรมด้วยปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวนี จึงทำให้เกิดปัญหาความคับคั่งแออัด จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ชุมชนแออัดเองก็จำเป็นต้องรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น เพื่อรักษาสภาพความเป็นอยู่เดิมของตนที่อยู่ใกล้แหล่งชุมชนเมือง สะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวัน และแหล่งงานทำเพื่อเลี้ยงชีพหรือหวังโอกาสทางด้านรายได้ให้ดีขึ้น ความแตกต่างระหว่างชุมชนแออัดกับชุมชนอื่นในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งในด้านที่อยู่อาศัยซึ่งแออัดยัดเยียด สภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย และอื่นๆ ทำให้ชุมชนแออัดมีความจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันขึ้นในแต่ละชุมชน เพื่อต่อสู้กับการถูกไล่ที่ เรียกร้อง และปรับตัวรับการพัฒนาจากส่วนราชการต่างๆ เรียกร้องสิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่พึงมีพึงได้กับกลุ่มผู้สมัครและพรรคการเมืองซึ่งต้องการคะแนนเสียงสนับสนุนจากประชาชน

* ยกเว้นการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อต้นปี พ.ศ. 2500 เพราะมีพยานหลักฐานจำนวนมากยืนยันว่า มีการทุจริตในการเลือกตั้งโดยฝ่ายรัฐบาลในขณะนั้น จึงทำให้มีสัดส่วนของผู้ใช้สิทธิ เกินกว่าร้อยละ 50.

ชุมชนแออัดใน เขตกรุงเทพมหานครนอกจากจะมีสภาพและความสำคัญในลักษณะต่างๆ ดังกล่าวแล้ว จำนวนประชากรในชุมชนแออัดก็มีถึงกว่าร้อยละ 20 ของคนกรุงเทพฯ ทั้งหมด² หรือ จากการสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ และนักการเมืองที่ลงคลุกคลีในพื้นที่มาตลอด ได้รับคำยืนยันว่า เขต 2 มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ซึ่งไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน คือในจำนวนพื้นที่ 5 เขต มี ประชากรทั้งสิ้น 459,125 คน เป็นผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง 224,498 คน จำแนกเป็นชาวชุมชนที่กระจัด กระจายอยู่ตามหลังตึกแถว หรือโบราณสถานที่สำคัญ อยู่ 30% เป็นชาวตึกแถวเสีย 50% และกลุ่ม ผู้อยู่บ้านมีรั้ว 20% โดยการเลือกตั้งปี 2531 มีชาวบ้านลงคะแนนเสียง 36.81% ในจำนวนนี้ครึ่งหนึ่ง มาจากชาวตึกแถว อีกครึ่งหนึ่งมาจากชุมชนแออัด ส่วนพวกมีรั้วในเขตปทุมวัน ได้แก่ แถวถนนสารสิน, หลังสวน, ซอยร่วมฤดี แทบจะไม่มาใช้สิทธิ์เลยก็ว่าได้³ จึงนับได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่น่าสนใจกลุ่มหนึ่ง ในเขตเมืองหลวง ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงได้เน้นศึกษาเกี่ยวกับชุมชนแออัดโดย เฉพาะ โดยเน้นศึกษาชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 ซึ่งประกอบด้วยเขตการปกครองต่างๆ คือ เขตพระนคร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตปทุมวัน เขตสัมพันธวงศ์ และเขตบางรัก ด้วยเหตุผลสำคัญ ดังกล่าวมาแล้ว คือ ในเขตเลือกตั้งนี้ซึ่งมีชุมชนแออัดอยู่ประมาณ 57 แห่ง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแหล่ง รวมของคนทุกภูมิภาคที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัย เป็นลักษณะตัวใครตัวมันแบบสังคมเมือง จึงมีประชาชน รวมกันเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะค่อนข้างต่ำ ประกอบอาชีพอิสระ รับจ้างทั่วไป และ รวมตัวกันในลักษณะกลุ่มชุมชนเดียวกันเพื่อต่อรอง และ เรียกร้องผลประโยชน์จากหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนพรรคการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการเลือกตั้งทั้งในระดับ ท้องถิ่น และระดับชาติ กลุ่มต่างๆ ในชุมชนแออัดมักจะรวมตัวกัน โดยดำเนินการทางการเมืองผ่าน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน การรวมตัวกันเพื่อแสดงบทบาทต่างๆ ทางการเมืองของชุมชนแออัด นั้น ถ้าชุมชนแออัดใดสามารถดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่องแล้วจะทำให้มีพลังในการ ต่อรองกับองค์กรภายนอกสูงมาก ประชาชนในชุมชนแออัดเองก็คงตระหนักถึงความสำคัญในการ รวมตัวกันเพื่อ เรียกร้องผลประโยชน์และการ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะทางราชการได้ ให้ความสำคัญในปัญหาของชุมชนแออัดมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลที่แล้มาแล้ว โดยการนำ

² สมพงษ์ พัดบุญ และคณะ. ชุดศึกษาวิจัย พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย.

(กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 91-92.

³ ทีมข่าวกรุงเทพมหานคร, เดลินิวส์. 16 ตุลาคม 2533, หน้า 25.

ของพล เอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี ตั้งคณะกรรมการโครงการฉุกเฉิน เพื่อที่อยู่อาศัยคนจนเมือง มีมติเห็นชอบให้จัดสรรงบประมาณจำนวน 250 ล้านบาท ที่ได้รับการอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เพื่อให้ความช่วยเหลือชุมชนแออัด โดยผ่านกรมประชาสงเคราะห์กำกับดูแล⁴ ซึ่งนับว่าเป็นความสำเร็จประการหนึ่งของประชาชนในชุมชนแออัด รวมทั้งชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 ด้วย

เขตเลือกตั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเขตที่การศึกษาวิจัยนี้มุ่งศึกษานั้น ประกอบด้วย 5 เขตการปกครองคือ เขตพระนคร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตปทุมวัน เขตสัมพันธวงศ์ และเขตบางรัก รวมชุมชนแออัดกว่า 59 แห่ง การวิจัยจะมุ่งเน้นศึกษาถึงภาวะผู้นำในชุมชนแออัดต่างๆ และการร่วมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัด ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยตามลักษณะต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครไว้ดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาว่า ภาวะผู้นำมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง
2. เพื่อศึกษาว่าการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง
3. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและความคิดเห็น เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในชุมชนแออัด

ขอบเขตและระเบียบวิธีในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีขอบเขตในการวิจัยเฉพาะชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบด้วยเขตการปกครองและชุมชนแออัดในแต่ละเขตการปกครองดังนี้ คือ

1. เขตพระนคร ประกอบด้วยชุมชนแออัด จำนวน 18 ชุมชน
2. เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ประกอบด้วยชุมชนแออัด จำนวน 12 ชุมชน

⁴ เดลินิวส์, 26 ตุลาคม 2533 หน้า 3.

3. เขตปทุมวัน	ประกอบด้วยชุมชนแออัด	จำนวน 11 ชุมชน
4. เขตสัมพันธวงศ์	ประกอบด้วยชุมชนแออัด	จำนวน 5 ชุมชน
5. เขตบางรัก	ประกอบด้วยชุมชนแออัด	จำนวน 11 ชุมชน
รวม เป็นชุมชนแออัดใน 5 เขตการปกครอง		จำนวน 57 ชุมชน

โดยการศึกษาเรื่องนี้ เป็นการ เน้นศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นสำคัญ เพื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมความ เกี่ยวข้องอย่าง เป็น เหตุ เป็น ผลกัน โดยมีภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ เป็นตัวแปรร่วม

จำนวนผู้นำชุมชนทั้งหมดในชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครนี้มีจำนวน ประมาณ 1,000 คน ดังนั้นถ้าจะใช้ผู้นำชุมชนทั้งหมด เป็นตัวอย่างการศึกษา จึง เป็นไปไม่ได้ เพราะ มีขนาดใหญ่เกินไป เหตุนี้จึงจะได้ทำการ เลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่งจากผู้นำชุมชนทั้งหมด โดย คัด เลือกชุมชนที่ไม่มีปัญหาการครอบครองที่ดิน และมีปัญหาการครอบครองที่ดิน เช่น ไล่รื้อ, บุกรุก, ส่งหมายขับไล่ ฯลฯ จากกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นประธานคณะกรรมการ, รองประธานคณะกรรมการ, เลขานุการ, เทร็ดผูก, นายทะเบียน, ปฏิคม, หัวหน้าฝ่ายต่างๆ ตามที่คณะกรรมการชุมชนเห็นสมควรแต่งตั้งจำนวน 1 คน ในแต่ละชุมชน ซึ่งอาจมีลักษณะทางสังคม ลักษณะทางการเมือง (political setting) ปทัสถาน (norms) และวัฒนธรรมทางการเมืองย่อย (sub-political culture) ใกล้เคียงกัน และอาจแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มย่อย ในชุมชนแออัด ต่างๆ

ในการศึกษานี้มีระเบียบวิธีวิจัยหลายลักษณะ แต่โดยสรุปแล้วสามารถแบ่งขั้นตอนการศึกษา ออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ๆ และมีระเบียบวิธีวิจัยในแต่ละขั้นตอนดังนี้ คือ

(1) ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นการเริ่มต้นงานวิจัย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากขั้นตอนหนึ่ง ขั้นตอนนี้จะ เป็นการเก็บรวบรวมเอกสารและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้ง ที่ 2 กรุงเทพมหานคร ทั้งที่เป็นหนังสือ เอกสารของทางราชการและหน่วยงานต่างๆ การศึกษาใน ขั้นตอนนี้จะใช้ระเบียบวิธีการวิจัยจากเอกสาร (documentary research) โดยวิธีการศึกษาทาง ประวัติศาสตร์ (historical approach) ประกอบกับการศึกษาลักษณะความเป็นจริงในปัจจุบัน เป็นสำคัญ

สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาซึ่ง เป็นข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลสำคัญนั้นได้จาก หลักฐานชั้นต้น (primary sources) และหลักฐานชั้นรอง (secondary sources) โดยแยก ออกได้ดังนี้ คือ

ก. หลักฐานชั้นต้น (primary sources) ส่วนใหญ่เป็นเอกสารของหน่วยงาน ราชการต่างๆ เช่น สำนักงานเขต กรุงเทพมหานคร, ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด และศูนย์พัฒนาที่อยู่ อาศัย การเคหะแห่งชาติ, โครงการสร้างสรรค์พัฒนาชุมชน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลอดจนเอกสารของมูลนิธิต่างๆ ซึ่งเข้าไปทำโครงการช่วยเหลือชุมชนแออัด และรวมทั้งเอกสาร ต่างๆ ที่ชุมชนแออัดแต่ละแห่งจัดทำไว้เองด้วย

ข. หลักฐานชั้นรอง (secondary sources) ส่วนใหญ่เป็นเอกสารประเภท หนังสือ บทความในวารสารต่างๆ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ ซึ่งสามารถค้นคว้าได้จากห้องสมุด และศูนย์ เอกสารต่างๆ โดยทั่วไป

ในขั้นตอนที่หนึ่งนี้ จะทำการรวบรวมข้อมูลต่างๆ จนครบถ้วน แล้วทำการเรียบ เรียงข้อมูลให้เป็นระเบียบ เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินงานวิจัยในขั้นต่อไป

(2) ขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยจะทำการออกแบบสอบถาม เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่ทำการ คัดเลือกไว้ในการศึกษาชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ได้ทำการกรอกแบบสอบถาม เสร็จแล้วจึงจะทำการคัดเลือกข้อมูลจากแบบสอบถามมาจัดหมวดหมู่ เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้โดยจะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ (Computer) ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

หลังจากนั้น จะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเสนอ เป็นผลการวิจัย เพื่อพิสูจน์สมมุติฐานที่ตั้งไว้ รวมทั้งจัดทำข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่างๆ ในการศึกษาวิจัย เรื่องชุมชน แออัดใน เขตกรุงเทพมหานครไว้อีกส่วนหนึ่งด้วย

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การวิจัย เรื่อง "ภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วม ทางการเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแออัดใน เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร" ได้กำหนด ตัวแปรในการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

ก. ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. ภูมิหลังของบุคคลในด้านต่างๆ คือ
 - 1.1 เพศ
 - 1.2 อายุ
 - 1.3 ศาสนา
 - 1.4 การศึกษา
 - 1.5 อาชีพ
 - 1.6 สถานภาพทางเศรษฐกิจ
2. ภาวะผู้นำ
3. การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

ข. ตัวแปรตาม ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมทางการเมือง

คำจำกัดความของตัวแปร

ก. ตัวแปรอิสระ (independent variables) ได้แก่ ปัจจัยสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม ของประชาชนในชุมชนแออัดคือ เพศ อายุ ศาสนา การศึกษา อาชีพ และสถานภาพทางเศรษฐกิจ โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. ภูมิหลังของบุคคลในด้านต่างๆ

1.1 เพศ ได้แก่ สถานภาพทางเพศที่แตกต่างกัน ได้แก่ เพศชายและเพศหญิงของผู้บ้านในชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครคือ เขตพระนคร เขตเขตบึงมพร้าว-ศัตรูพ่าย เขตปทุมวัน เขตสัมพันธวงศ์ และเขตบางรัก

1.2 อายุ ได้แก่ ความแตกต่างในระดับอายุต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้บ้านในชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ซึ่งในที่นี้ได้แบ่งระดับของอายุออกเป็น 3 ระดับคือ

- | | |
|------------|------------------------------------|
| วัยหนุ่ม | คือผู้ที่มีอายุไม่เกิน 35 ปี |
| วัยกลางคน | คือผู้ที่มีอายุระหว่าง 36-45 ปี |
| วัยสูงอายุ | คือผู้ที่มีอายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไป |

1.3 ศาสนา ได้แก่ การนับถือศาสนาต่างๆ ของผู้นำชุมชนในชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ซึ่งแยกออกได้ดังนี้ คือ

- ศาสนาพุทธ
- ศาสนาอื่นๆ (อิสลาม/คริสต์)

1.4 การศึกษา ได้แก่ ระดับการศึกษาของผู้นำชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร จากระบบโรงเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

- ระดับต่ำ ได้แก่ ผู้ที่ไม่เคยเรียน - ประถมศึกษา
- ระดับกลาง ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- ระดับสูง ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับอนุปริญา หรือเทียบเท่าขึ้นไป

1.5 อาชีพ ได้แก่ การกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งอันก่อให้เกิดรายได้หลัก และเห็นได้ชัดเจน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

- ระดับต่ำ ได้แก่ พวกคนงาน กรรมกร ผู้ใช้แรงงาน ชายของหางเร่ หรือผู้ที่รับจ้างมีรายได้ เล็กๆ น้อยๆ
- ระดับกลาง ได้แก่ พวกช่างฝีมือ รับจ้าง ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงาน หรือองค์กรต่างๆ หรือนายทหารและนายตำรวจชั้นประทวน และข้าราชการระดับต่ำ
- ระดับสูง ได้แก่ พวกที่มีอาชีพรับเหมาก่อสร้าง พวกที่ทำงานประจำ มีตำแหน่งตั้งแต่ระดับหัวหน้าหมวด หรือนายทหารและนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรขึ้นไป

1.6 สถานภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ดัชนีชี้วัดฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มประชากรตัวอย่าง โดยพิจารณาจากรายได้และการมีเครื่องใช้ภายในบ้าน โดยมีหลักเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

ก. รายได้ต่อเดือน

- | | |
|----------------------|--------------------|
| - ไม่เกิน 2,000 บาท | ให้คะแนน เท่ากับ 1 |
| - 2,001 - 3,000 บาท | ให้คะแนน เท่ากับ 2 |
| - 3,001 - 5,000 บาท | ให้คะแนน เท่ากับ 3 |
| - 5,001 - 10,000 บาท | ให้คะแนน เท่ากับ 4 |
| - สูงกว่า 10,000 บาท | ให้คะแนน เท่ากับ 5 |

ข. การมีเครื่องใช้ภายในบ้าน ให้คะแนนตาม เกณฑ์ของสากล
เชียสกุล ^๖ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายการ เครื่องใช้ภายในบ้าน

รายการ เครื่องใช้ภายในบ้าน	คะแนน	
	มี	ไม่มี
รถยนต์	9	0
รถจักรยานยนต์	6	0
แอร์	6	0
ตู้เย็น	5	0
โทรทัศน์	5	0
วีดีโอ	5	0

เมื่อให้คะแนนตาม เกณฑ์ข้างต้นดังกล่าวแล้ว ก็ให้นำคะแนนทั้งหมดมา
รวมกัน ผลจากการกระทำดังกล่าวพบว่า พิลัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 1-41 คะแนน และ เมื่อพิจารณา
การแจกแจงความถี่ของคะแนนแล้ว สามารถจัดแบ่งระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจของประชากร
ตัวอย่างได้ดังนี้ (ดูตารางที่ 1 ประกอบ)

- สถานภาพทางเศรษฐกิจจะระดับต่ำ หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วง
พิสัย 1-10 คะแนน
(ร้อยละ 30.0)

^๖ สากล เชียสกุล. "ความมั่งหวังของมารดาเกี่ยวกับระดับการศึกษาของบุตร,"
วิทยานิพนธ์ปริณญาโทบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2532.

- สถานภาพทางเศรษฐกิจระดับกลาง หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วง
พิสัย 11-20 คะแนน
(ร้อยละ 54.7)
- สถานภาพทางเศรษฐกิจระดับสูง หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วง
พิสัย 21-41 คะแนน
(ร้อยละ 15.3)

2. ภาวะผู้นำ (leadership) ได้แก่ ผู้นำที่มีบทบาทต่างๆ ในด้านกิจกรรมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ มากและสูงกว่าในความสัมพันธ์ที่มีต่อประชาชนในชุมชนแออัดเดียวกันในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อนำมาหรือชักจูงให้ปฏิบัติภารกิจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีกระบวนการติดต่อสื่อสารกันและกันในหลายลักษณะ เช่น ชักจูง ริเริ่ม ประนีประนอม รวมทั้งประสานโดยใช้อำนาจหน้าที่ (authority) และหรืออำนาจบารมี (power) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

เนื่องจากภาวะผู้นำในทางทฤษฎีนั้นมีความเป็นนามธรรม (abstract) มาก ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงจำเป็นต้องมีการสร้างดัชนี (Index) เพื่อใช้วัดภาวะความเป็นผู้นำ และเพื่อให้ดัชนีตัวนี้สามารถวัดภาวะความเป็นผู้นำได้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงพยายามครอบคลุมการวัดภาวะผู้นำทั้งที่เป็นผู้นำแบบทหาร (formal leader) และผู้นำแบบไม่ทางการ (informal leader) ด้วย

ผู้นำแบบเป็นทางการ (formal leader) ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งตามระเบียบของกรุงเทพมหานครว่าด้วยการเลือกตั้งกรรมการชุมชน พ.ศ.2528 ซึ่งประกอบด้วยตำแหน่งประธานคณะกรรมการ รองประธานคณะกรรมการ เลขานุการ เภรัณพิก นายทะเบียน ปฏิคม และหัวหน้าฝ่ายต่างๆ ส่วนผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (informal leader) ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้มีตำแหน่งงานในราชการ ผู้สูงอายุ ผู้มีอิทธิพล ผู้มีร้านค้าขายสิ่งของต่างๆ เช่น ขายเป็นของชำ ขายเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เป็นต้น

การสร้างดัชนีวัดภาวะความเป็นผู้นำสร้างจากข้อคำถามและเกณฑ์การใช้คะแนนดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงภาวะความเป็นผู้นำ

ข้อความภาวะความเป็นผู้นำ	เกณฑ์การให้คะแนน	
1. สถานภาพการ เป็นตัวแทนชุมชนของท่านในชุมชนแออัด		
- ไม่เคย เป็นตัวแทนชุมชน.....	0	
- ได้รับการ เลือก เป็นตัวแทนชุมชน 1 ครั้ง.....	1	
- ได้รับการ เลือก เป็นตัวแทนชุมชน 2-3 ครั้ง.....	2	
- ได้รับการ เลือก เป็นตัวแทนชุมชน มากกว่า 3 ครั้ง.....	3	
2. ท่านมีตำแหน่งในชุมชนและนอกชุมชนอะไรบ้าง		
ก. ตำแหน่งตัวแทนชุมชน		
- ไม่เคยดำรงตำแหน่ง.....	0	
- เป็นคณะกรรมการชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งจากประชาชน.....	1	
- เป็นคณะกรรมการชุมชนที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน.....	2	
ข. ตำแหน่งทางสังคมและศาสนา (ตอบได้มากกว่า 1 ชื่อ)		
	มี	ไม่มี
- ลูกเสือชาวบ้าน.....	1	0
- กรรมการกลุ่มสหกรณ์ต่างๆ.....	1	0
- อาสาสมัครสาธารณสุข.....	1	0
- พนักงานคุมประพฤติสมทบ.....	1	0
- ผู้นำศาสนา.....	1	0
- ไทยอาสาป้องกันชาติ.....	1	0
- ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข.....	1	0
- สมาชิกแจ้งข่าวอาชญากรรม.....	1	0
- สมาชิกตำรวจบ้าน.....	1	0
- อื่นๆ.....	1	0

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ข้อความภาวะความ เป็นผู้นำ	เกณฑ์การให้คะแนน
3. ท่านเคยได้รับการอบรมจากหน่วยงานของทางราชการหรือเอกชน ตลอดจน	
พรรคการเมืองบ้างหรือไม่ เป็นจำนวนกี่ครั้ง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	
- ไม่เคยเลย.....	0
- เคย (ระบุจำนวนครั้ง.....)	1-10
4. ท่านได้รับการติดต่อจากผู้สมัครรับเลือกตั้งบ่อยครั้งเพียงใด	
- ไม่มาเลย.....	0
- นานๆ มาครั้ง.....	1
- มาโดยสม่ำเสมอ.....	2

ในท่านองเดียวกับการสร้างดัชนีชี้วัดสถานภาพทาง เศรษฐกิจ คือ นำคะแนน ตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นมารวมกัน แล้วพิจารณาแบ่งระดับภาวะการ เป็นผู้นำออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับต่ำ กลาง และสูง ผลจากการรวมคะแนนปรากฏว่า ประชากรตัวอย่างมีคะแนนภาวะการ เป็น ผู้นำอยู่ในพิสัย 0-20 คะแนน และสามารถจัดแบ่งระดับภาวะการ เป็นผู้นำได้ดังต่อไปนี้

- ภาวะการ เป็นผู้นำระดับต่ำ หมายถึง ผู้มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 0-4 คะแนน (ร้อยละ 33.5)
- ภาวะการ เป็นผู้นำระดับกลาง หมายถึง ผู้มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 5-9 คะแนน (ร้อยละ 51.7)
- ภาวะการ เป็นผู้นำระดับสูง หมายถึง ผู้มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 10-26 คะแนน (ร้อยละ 14.8)

3. การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยวัดการแลกเปลี่ยนผล ประโยชน์จากทัศนคติเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในทางการเมือง โดยสอบถามในประเด็น ต่างๆ และให้คะแนนตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

ความคิดเห็น เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์	คะแนน
1. ในสังคมปัจจุบันท่านเห็นว่า การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่อบุคคล ในชุมชนแออัด เป็นสิ่งที่ เหมาะสมหรือไม่	
- ไม่เหมาะสม.....	1
- ไม่ทราบ/ เฉยๆ.....	0
- เหมาะสม.....	1
2. ท่านเห็นว่า การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างชุมชนกับนักการเมือง เพื่อส่วนร่วม เป็นสิ่งที่ เหมาะสมหรือไม่	
- ไม่เหมาะสม.....	1
- ไม่ทราบ/ เฉยๆ.....	0
- เหมาะสม.....	1
3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์	
- ไม่ชอบ.....	1
- ไม่ทราบ/ เฉยๆ.....	0
- ชอบ.....	1
4. กับองค์กรใดที่ท่านสามารถเจรจาต่อรองผลประโยชน์ได้สะดวกและ ได้รับความพอใจสูงสุด	ใช่ ไม่ใช่
- หน่วยงานราชการท้องถิ่น, ศูนย์บริการสาธารณสุข, สำนักงานเขต ฯลฯ...	1 0
- หน่วยงานรัฐบาล เช่น กรมประชาสงเคราะห์, กรมตำรวจ ฯลฯ.....	1 0
- หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เช่น การเคหะแห่งชาติ ฯลฯ.....	1 0
- หน่วยงานเอกชน เช่น มูลนิธิ, สมาคมต่าง ฯลฯ.....	1 0
- ผู้สมัครรับเลือกตั้ง และพรรคการเมือง.....	1 0
- อื่นๆ (ระบุ).....	1 0

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ความคิด เห็น เกี่ยวกับการ แลก เปลี่ยน ผล ประโยชน์	คะแนน
5. ในการพิจารณาใช้สิทธิ เลือกตั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การที่ผู้สมัครฯ หรือ พรรคฯ มอบเงินบำรุงต่างๆ หรือผลประโยชน์อื่นใดต่อบุคคล หรือต่อส่วนรวม ในชุมชนนั้น มีผลต่อการตัดสินใจของท่านหรือไม่	
- มากที่สุด.....	3
- มาก.....	2
- ปานกลาง.....	1
- ไม่มีเลย.....	0
6. ในการตัดสินใจลงคะแนนให้กับผู้สมัครฯ หรือพรรคการเมือง ท่านเคยได้รับแจก สิ่งของหรือรับแจกเงิน อันเป็นประโยชน์กับท่านและกับส่วนรวม จากตัวแทน พรรคการเมืองหรือไม่	
- เคยรับทุกครั้ง.....	3
- เคยเป็นบางครั้ง.....	2
- เคยครั้งเดียว.....	1
- ไม่เคย.....	0
7. ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ในชุมชน ท่านเคยเจรจาต่อรองขอความช่วยเหลือจาก ทางราชการ, พรรคการเมือง, มูลนิธิ, องค์กรอื่นๆ (เช่น ขอให้สร้าง ทางเท้า, สร้างสาธารณูปโภคประโยชน์ในชุมชน, การช่วยเหลือไม่ให้ถูกไล่รื้อ เป็นต้น) เพื่อแลกเปลี่ยนกับการสนับสนุนพรรคการเมือง หรือการให้ความ ร่วมมือกับทางราชการ, มูลนิธิ และองค์กรอื่นๆ หรือไม่	
- เคยทุกครั้ง.....	3
- เคยเป็นบางครั้ง.....	2
- เคยครั้งเดียว.....	1
- ไม่เคย.....	0

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์	คะแนน	
8. การต่อรองผลประโยชน์ที่สำเร็จ มีกิจกรรมทางการเมืองอะไรบ้าง	มี	ไม่มี
- การร้องขอวัสดุครุภัณฑ์ สังก่อสร้างตามความต้องการของชุมชน.....	1	0
- การเจรจาต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เช่น ไล่รื้อ เเวรคืน ฯลฯ.....	1	0
- การร่วมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องสาธารณูปโภค, สาธารณูปการต่างๆ.....	1	0
- การเข้าร่วมเดินขบวนหรือเรียกร้องสิทธิต่างๆ ในชุมชน.....	1	0
- การรวมกลุ่มเพื่อเป็นฐานคะแนนเสียงของพรรคใดพรรคหนึ่ง.....	1	0
- อื่นๆ (ระบุ).....	1	0
9. ท่านคิดว่า ถ้าท่านไม่ให้ความร่วมมือกับทางราชการและองค์กรต่างๆ และ ไม่สนับสนุนพรรคการเมือง หรือไม่ลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัคร ท่านจะได้รับ ความช่วยเหลือจากทางราชการ หรือพรรคการเมืองหรือไม่		
- ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือแน่นอน.....	3	
- ได้รับความช่วยเหลือบ้าง แบบจางจาย.....	2	
- คงได้รับความช่วยเหลือพอสมควร.....	1	
- คงได้รับความช่วยเหลือ เช่น เต็มไม้ เต็มมือ เปลี่ยนแปลง.....	0	

จากเกณฑ์การให้คะแนนข้างต้น สามารถนำคะแนนมารวมกันเพื่อสร้างดัชนีวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ได้ ซึ่งเมื่อนำคะแนนของแต่ละข้อความมารวมกัน ผลปรากฏว่าคะแนนกระจายตัวอยู่ระหว่าง -1 ถึง 16 คะแนน และจากการพิจารณาการกระจายตัวของข้อมูลแล้ว สามารถจำแนกระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ได้ดังเกณฑ์ต่อไปนี้

- เห็นด้วยน้อย หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย -1-4 คะแนน (ร้อยละ 31.5)

- เห็นด้วยปานกลาง หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 5-10 คะแนน (ร้อยละ 44.9)
- เห็นด้วยมาก หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 11-16 คะแนน (ร้อยละ 23.6)

ข. ตัวแปรตาม (dependent variable) คือ การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) ซึ่งหมายถึงความถี่ของการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

กิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ได้แก่

1. การแสดงความคิดเห็น หรือ เข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ของคณะกรรมการชุมชน
2. การเป็นตัวแทนของชุมชนในการติดต่อประสานงานแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับผู้สมัครรับเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น
3. การเข้าร่วมเดินขบวนหรือเรียกร้องสิทธิต่างๆ ในชุมชน
4. การไปใช้สิทธิเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น เช่น เลือกตั้งกรรมการชุมชนแออัด การเลือกตั้งสมาชิกสภาเขต (ส.ช.) การเลือกตั้งสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร (ส.ก.) และการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร (ผว.กทม.)
5. การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชน, สมาชิกสภาเขตปทุมวัน (ส.ช.) สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร (ส.ก.)

สำหรับกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติ ได้แก่

1. การไปฟังหาเสียงของพรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง
2. การชักชวนญาติมิตร หรือชักจูงผู้อยู่อาศัยในชุมชนไปเลือกตั้ง
3. การเป็นตัวแทนของชุมชนในการติดต่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
4. การสนับสนุนกิจกรรมทางการเมือง เป็นปกติ
5. การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ในทางปฏิบัติสำหรับการสร้างดัชนีวัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรกลุ่ม
ตัวอย่างนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถาม เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นดังกล่าวข้างต้นให้มากที่สุด แล้วนำคำตอบที่
ได้มาประเมินผล เพื่อสร้างตัวแปรการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ตั้ง เกณฑ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงคำถาม เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

คำถาม เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง	คะแนน
1. ในรอบ 1 เดือน ท่านได้ติดต่อกับหน่วยงานราชการ องค์การ เอกชน เพื่อภารกิจหรือธุระอื่นใด ให้กับตนเองหรือผู้อยู่อาศัยในชุมชนบ้างหรือไม่	
- ไม่เคยเลย.....	0
- 1-5 ครั้ง.....	1
- 6-10 ครั้ง	2
- 11-15 ครั้ง.....	3
- 16-20 ครั้ง.....	4
- สูงกว่า 20 ครั้ง.....	5
2. ในรอบ 1 เดือน ท่านติดต่อกับนักการเมือง, พรรคการเมือง เพื่อภารกิจ หรือธุระอื่นใด ให้กับตนเองหรือผู้อยู่อาศัยในชุมชนบ้างหรือไม่	
- ไม่เคยเลย.....	0
- 1-5 ครั้ง.....	1
- 6-10 ครั้ง	2
- 11-15 ครั้ง.....	3
- 16-20 ครั้ง.....	4
- สูงกว่า 20 ครั้ง.....	5

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คาถาม: เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

คะแนน

3.	เกี่ยวกับการเลือกตั้ง ท่านไปใช้สิทธิเลือกตั้งบ่อยมากเพียงใด		
-	ไม่เคยไปเลือกตั้งเลย.....		0
-	เคยไปเลือกตั้งเพียงครั้งเดียว.....		1
-	ไปเลือกตั้งบางครั้ง.....		2
-	ไปเลือกตั้งทุกครั้ง.....		3
4.	ในการเลือกตั้งที่ผ่านมา ในฐานะที่เป็นผู้นำ ท่านช่วยเหลือกิจกรรมทางการเมืองแบบใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	ใช่	ไม่ใช่
-	บอกกับผู้รู้จักหรือญาติมิตร.....	1	0
-	ใช้โปสเตอร์ แผ่นปลิว.....	1	0
-	เดินหาเสียงตามบ้าน.....	1	0
-	สัญญาว่าผู้สมัครจะให้ประโยชน์ต่อชุมชน.....	1	0
-	หาเสียงโดยผ่านหัวคะแนน.....	1	0
-	อื่นๆ.....	1	0
5.	ท่านเคยชักจูงหรือโน้มน้าวผู้อยู่อาศัยในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมระดับท้องถิ่นประเภทใดบ้าง ดังนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	เคย	ไม่เคย
-	การร่วมกิจกรรมพัฒนาต่างๆ.....	1	0
-	การแสดงความคิดเห็น และเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับปัญหาในชุมชน.....	1	0
-	ชักชวนให้เป็นตัวแทนในการร่วมพลังติดต่อประสานงานแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้สมัครรับเลือกตั้ง.....	1	0
-	การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ข., ส.ก., ผู้ว่า กทม.	1	0
-	การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชน, ส.ข., ส.ก.	1	0
-	อื่นๆ (ระบุ).....	1	0

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คำถาม เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

คะแนน

6. ในการชักจูงหรือโน้มน้าวตามข้อ 5. บ่อยมากเพียงใด

- ไม่เคย.....0
- เคยร่วมเพียงครั้งเดียว.....1
- เคย 2-3 ครั้ง.....2
- เคย 4-5 ครั้ง.....3
- เคยทุกครั้งที่มีการประชุม.....4

7. ท่านเคยชักจูงหรือโน้มน้าวผู้อยู่อาศัยในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมระดับชาติ

ประเภทใดบ้าง ดังนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

เคย ไม่เคย

- สนับสนุนกิจกรรมพรรคการเมือง เช่น ร่วมพัฒนา, ร่วมกิจกรรม ฯลฯ..... 1 0
- ชวนให้ไปฟังหาเสียงของพรรค..... 1 0
- ชักชวนให้ เป็นตัวแทนในการร่วมพลังติดต่อประสานงานแลกเปลี่ยน
ผลประโยชน์กับผู้สมัครรับเลือกตั้ง..... 1 0
- การชักชวนญาติมิตรหรือชักจูงไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส.ส. 1 0
- การชักชวนให้ เป็นหัวคะแนนของพรรค..... 1 0
- อื่นๆ (ระบุ)..... 1 0

8. ในการชักจูงหรือโน้มน้าวตามข้อ 7. บ่อยมากเพียงใด

- ไม่เคย.....0
- เคยร่วมเพียงครั้งเดียว.....1
- เคย 2-3 ครั้ง.....2
- เคย 4-5 ครั้ง.....3
- เคยทุกครั้งที่มีการประชุม.....4

ตารางที่ 4 (ต่อ)

คำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

คะแนน

9. การที่จะทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนของท่านไปใช้สิทธิเลือกตั้งในระดับต่างๆ ท่านต้องทำการชักนำและชักจูงมากน้อยเพียงใด
- ไม่เคยชักจูง.....0
 - ชักจูงเพียงครั้งเดียว.....1
 - ชักจูงบ้างเป็นบางส่วน.....2
 - ชักจูงเป็นส่วนใหญ่.....3
 - ต้องทำการชักนำและชักจูงทั้งหมดทุกครั้งที่มีการรวมกลุ่ม.....4
10. หากท่านไปร่วมกิจกรรมทางการเมือง ท่านคิดว่าจะชักชวนบุคคลที่ท่านรู้จักไปร่วมกิจกรรมด้วยหรือไม่
- ไม่ชักชวน.....0
 - ชักชวน.....1
11. หากท่านชักชวนตามข้อ 10. ท่านชักชวนบ่อยหรือไม่
- ไม่ชักชวน.....0
 - เคยนานๆ ครั้ง.....1
 - เคยเป็นประจำโดยสม่ำเสมอ.....2
 - เคยทุกครั้ง.....3

จากคำถามและเกณฑ์การให้คะแนนข้างต้น เมื่อนำคะแนนของแต่ละข้อมารวมกัน เพื่อสร้างดัชนีวัดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผลปรากฏว่าพิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 0-39 คะแนน และจากการพิจารณาการแจกแจงความถี่ของข้อมูล จึงพอจะจัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

- การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับต่ำ หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 0-15 คะแนน (ร้อยละ 27.1)
- การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับกลาง หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 16-25 คะแนน (ร้อยละ 56.6)
- การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับสูง หมายถึง ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในช่วงพิสัย 26-39 คะแนน (ร้อยละ 16.3)

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับชุมชนแออัด ซึ่งจัดเป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่นในเขตกรุงเทพมหานคร การศึกษาถึงภาวะผู้นำ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำในชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร จึงมีข้อจำกัดอยู่หลายประการคือ

1. ข้อจำกัดในด้านวิธีการศึกษา เนื่องจากการศึกษาที่ใช้วิจัยได้ใช้การศึกษาจากเอกสาร (documentary research) และการออกแบบสอบถามเพื่อนำมาประมวลผลวิเคราะห์เป็นเกณฑ์สำคัญ ดังนั้น การใช้วิธีการศึกษาดังกล่าวนี้อาจมีข้อจำกัดอยู่ในบางด้าน เพราะถ้าใช้วิธีการการศึกษาอื่นๆ มาประกอบด้วย เช่น การสัมภาษณ์ การเข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างทั่วถึง เป็นต้น อาจทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2. ข้อจำกัดในด้านเวลา ทุนทรัพย์ บุคลากร และข้อมูลของแต่ละหน่วยงานไม่ตรงกัน เนื่องจากมีจำนวนชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 มากมายหลายแห่ง แต่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาคนเดียว โดยมีนักพัฒนาชุมชนในแต่ละเขต เป็นผู้สัมภาษณ์และอธิบายในแบบสอบถามดังกล่าว ทำให้ข้อมูลของการกรอกอาจบิดเบือนได้ (BIAS) และศึกษาโดยใช้ทุนทรัพย์ของตนเองประกอบกับข้อจำกัดในเรื่องเวลา ซึ่งเป็นการศึกษาในช่วงเวลาสั้นๆ ช่วงหนึ่งเท่านั้น ผลการศึกษาเรื่องนี้จึงอาจมีข้อจำกัดอยู่บ้างในบางประเด็น ถ้าเปรียบเทียบกับการศึกษาซึ่งใช้เวลายาวนานกว่า มีทุนทรัพย์และบุคลากรพร้อมเพรียงกว่า

3. ในส่วนของชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครเอง ก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้ การศึกษานี้มีข้อจำกัดด้วย เนื่องจากในแต่ละชุมชนแออัดต่างมีปัญหาเฉพาะของตนมากมาย นับตั้งแต่ ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ปัญหาด้านกายภาพ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาจากตัวประชาชน ซึ่งมาจากที่ต่างๆ กัน ซึ่งต่างมีประเพณี วัฒนธรรม ระดับความคิด ความรู้แตกต่างกันหลายระดับ ความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นปัญหาในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง การจัดแบ่งกลุ่มตัวแปร ที่จะทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ดี ตัวแปรสำคัญสามารถเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดได้อย่างสมบูรณ์

4. การศึกษาเฉพาะชุมชนแออัดในเขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ย่อมให้ข้อสรุป เฉพาะชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครเท่านั้น การจะนำมาสรุป เป็นภาพรวมของทุก ชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครย่อมทำไม่ได้ แต่ที่เราสามารถที่จะนำการศึกษาดังกล่าวมา เปรียบเทียบกับการศึกษาในชุมชนแออัดอื่น ๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว เพื่อหาข้อสรุปร่วมกันหรือลักษณะ ร่วมที่คล้ายคลึงกันออกมาได้

นิยามศัพท์สำคัญในการวิจัย

ชุมชนแออัด ความหมายเดิมคือ สลัม (slums) หรือในปัจจุบันรวมถึงชุมชนแออัดลอยฟ้า ด้วย ซึ่งหมายถึงชุมชนที่มีประชาชนอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น ปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนด้วยวัสดุเก่า และเศษวัสดุ เป็นส่วนใหญ่ โดยปลูกสร้างอย่างไร้ระเบียบแบบแผน หรือเข้าห้องบนตึกแถวสูงๆ สภาพ โดยทั่วไปทรุดโทรม สภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมและอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ อนามัย และความ ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อยู่อาศัย และนับ เป็นชุมชนที่มีปัญหามากทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

ภาวะผู้นำ (leadership) หมายถึง บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับและได้รับการเคารพนับถือ จากคนในกลุ่มหรือชุมชนแออัดในการจัดการศึกษานี้ ภาวะผู้นำอาจเกิดขึ้นจากการ เป็นคนมีความรู้ มี ตำแหน่งงานในระดับสูง เป็นข้าราชการ มีฐานะดี มีอาวุโส เป็นนักพัฒนา โดยสังเกตุจากการ ปฏิบัติงาน เป็นประจำโดยสม่ำเสมอ และอื่นๆ ดังนั้นภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญในกลุ่มคน เช่น ใน ครอบครั้ว ภาวะผู้นำจะ เกิดกับหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำครอบครัวแก้ไขปัญหาต่างๆ ของครอบครัว เป็นต้น ภาวะผู้นำจึงสามารถสังเกตุเห็นหรือรับรู้ได้จากการติดต่อกับคนในกลุ่ม หรือจากการสอบ ดามบุคคลต่างๆ ในชุมชนแออัด หรือจากการสอบถามเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน และจาก การเลือกตั้งของประชาชนในชุมชนโดยอาศัยระ เียบยกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) ในกรณีการศึกษาเรื่องนี้ หมายถึง การที่ผู้นำชุมชนในชุมชนแออัดเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง ในระดับต่าง ๆ นับตั้งแต่การรับฟังข่าวสารทางการเมือง การเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนแออัด การเข้าร่วมเดินขบวนหรือร่วม เสนอปัญหาของชุมชนแออัดสู่องค์กร, หน่วยงานของรัฐบาล ตลอดจน การไปออกเสียงเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และการลงสมัครรับเลือกตั้ง การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของคณะกรรมการชุมชนโดยทั่วไปจึงมีอยู่หลายระดับและหลายลักษณะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่อง "ภาวะผู้นำและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในชุมชนแออัดกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง" ซึ่งเน้นศึกษาในชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครนี้ คาดว่าเมื่อศึกษาจนเสร็จบริบูรณ์แล้ว อาจจะทำให้เกิดประโยชน์หลายประการดังนี้ คือ

1. ทำให้ทราบถึงภาวะผู้นำ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคณะกรรมการชุมชนในชุมชนแออัด เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือข้อ เสนอแนะในการปรับปรุง แก้ไข ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนแออัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อช่วยให้ลดปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนแออัด ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนแออัดได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติต่อไป

2. ในระดับลึกนั้น จะทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นจริง เกี่ยวกับความคิดเห็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคณะกรรมการชุมชนในชุมชนแออัดใน เขตเลือกตั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร ว่ามีลักษณะเฉพาะอย่างไรบ้าง และอาจทำให้ทราบถึงข้อแตกต่างของชุมชนแออัดนี้ กับชุมชนอื่นหรือท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งมีผู้สนใจศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ และที่จะมีขึ้นต่อไปในอนาคต

3. เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้า เรื่องภาวะผู้นำ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคณะกรรมการชุมชนในชุมชน ตลอดจนท้องถิ่นต่างๆ ในลักษณะเดียวกัน เพราะการศึกษาในลักษณะนี้สามารถนำไปศึกษาชุมชนต่างๆ ได้ทั่วไป และผลการศึกษาที่ได้ อาจนำมาหาลักษณะร่วมสร้างรูปแบบ (model) ที่น่าสนใจในวงวิชาการได้ด้วย